

4. Марко Вовчок. Твори : У 3-х тт. Київ : Дніпро, 1975. Т. 1. 637 с.
5. Марко Вовчок. Твори : У 6 тт. Київ, 1956. Т. 6 С. 425–458.
6. Марко Вовчок. Твори: У 7 тт. Київ : Наукова думка, 1964, Т. 1, С. 113–120.
7. Сметанська М. Марко Вовчок у боротьбі за рівноправність жінки (До 150- річчя з дня народження письменниці) // Українська мова і література в школі. 1993. № 12. С.11–16.

Сьомак Валерія – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: феміністичне спрямування української літератури.

Науковий керівник – старший викладач кафедри української літератури Пойда О. А.

Дарина Пушкарук

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У РОМАНІ НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ХМАРИ»

Характерною особливістю українського літературного життя останніх десятиліть ХІХ ст. стало, підкреслює П. Хропко, порушення пекучих проблем, пов'язаних із соціальним і національним пригніченням народу. Українська проза намагалася в цей час усебічно з'ясувати взаємини інтелігенції з іншими суспільними верствами, художньо дослідити місце і роль інтелігенції у визвольному русі [6, с. 3]. Поряд з Панасом Мирним, О. Кониським, І. Франком, Б. Грінченком, Оленою Пчілкою цю тему освоює також І. Нечуй-Левицький.

Його творчість у колі інтересів багатьох науковців. Це, насамперед, праці І. Франка, А. Шамрая, Є. Кирилюка, О. Грушевського, О. Білецького, праці другої половини ХХ століття – Н. Крутікової, Р. Міщука, І. Непорожнього, М. Мандрики, М. Тараненко, В. Власенко та ін.

Новаторство письменника в художньому моделюванні дійсності переконливо доводить П. Хропко, дослідник вважає роман «Хмари» «відповіддю письменника на болючі проблеми буття українського народу» [6, с. 4], тому й головного героя Павла Радюка характеризує як типового народника 60-х років ХІХ століття.

Мета статті – простежити особливості характеротворення української інтелігенції крізь призму осмислення національної ідентичності у романі І. Нечуя-Левицького «Хмари».

Українська інтелектуальна проза має свою історію. Початки інтелектуалізму наявні в творчості Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Проте в їхніх творах не відбилися всі характерні риси, які мають бути властиві європейському інтелектуальному роману, бо, на думку С. Павличко, «українські автори вимушені були ховатися за маски, автокоментарями, спрямовувати критиків в інший бік, заховувати філософію своїх творів за яскравою інтригою і любовним сюжетом» [4, с. 230].

Дослідниця Н. Синицька виділяє такі характерні жанрові ознаки інтелектуальної прози [5, с. 77-80]:

- концептуальність або концептуальна ідея – різноманітні філософські, наукові, міфологічні системи стають основою концепції світу, втіленої в творі. Автор зосереджений на одному героєві, що вибирає авторську концепцію або на одній морально-філософській ідеї, що спрямовує й організовує оповідь;

- головний герой – інтелігент чи інтелектуал, вихоплений з плину життя і перенесений у духовно насичену атмосферу, – носій філософської концепції; тип поведінки такого героя зумовлюється типом філософського

обґрунтування, він утілює філософське бачення автора і є основною ідеєю, основною тезою твору. За висловом В. Бікульчюса, «кожен персонаж, захищаючи свою істину, в сутності є лише теоретичним варіантом ідеї, бо, керуючись нею в житті, він найчастіше зазнає поразки, що неодноразово підтверджується в інтелектуальній прозі» [1, с. 12].

Герой-інтелектуал інколи змальовується в ролі самітника:

- моделюються часто умовні ситуації, відсторонені, звільнені від життєвої повноти, які логічно підтверджують авторську думку, допомагають розкрити проблему, породжуючи сучасні асоціації;

- наявність притчі, історії.

Лише розгортаючи твір, автор робить акцент на тому, що все змінилося «...в давній славній академії панував чужий великоруський дух, чужа наука, чужий язик, навіть чужі люде... Все давнє українське лежало десь глибоко під землею, рядом з могилою Сагайдачного, а над землею роєм вилися попід деревом чужі люди з чужої далекої сторони, з чужою мовою, з чужим духом, нагнані Бог зна звідкіль, щоб загнати ще глибше у землю нашу старовину і новину і поховати її навіки...» [3, с. 75].

На душі героїв опускаються чорні хмари – символ Російської імперії, яка заперечує будь-яку індивідуальність: чи то особистісну, чи то національну [7, с. 31].

Значну частину роману читач спостерігає дві долі, які беруть початок з того самого «місяця липня 183... року» і йдуть паралельно, часом переплітаючись. І. Нечуй-Левицький ніби зіставляє-протиставляє двох своїх героїв, «охмарених» дійсністю. Вони й справді дуже несхожі, просто-таки контрастно відмінні один від одного – туляк Степан Воздвиженський і черкасець Василь Дашкович. Що є в одного, того зовсім позбавлений інший. Воздвиженський деспотичний пияк, нечупара, «груба й дика натура», авантюрист, зарозумілий, байдужий до книжки великорос,

який одного разу навіть спалює збірник українських пісень. Він – натура безцеремонна і груба, позбавлений високих ідеалів бездуховний прагматик, переслідує скрізь лише власні матеріальні інтереси.

Степана Воздвиженського змальовано переважно в сатиричному ключі. Завдяки безмежному нахабству і пронириливості він посідає крісло професора академії. Схоластика й імітування науки, мертві знання – таким постає Воздвиженський, який читав (у буквальному розумінні цього слова) лекції студентам за старими поживклими шпаргалками, виготовленими ще у студентські роки. Цей псевдо-професор, чужинський зайда є чужим в українському суспільстві, оскільки він не тільки не переймається освітою, розвитком, поступом, а, навпаки, чинить супротив усьому прогресивному. Політичні симпатії пристосування Степана Воздвиженського цілком збігаються з настановами колоніальної політики царського самодержавства. В його образі О. Білецький бачив «прямого попередника тих чорносотенних київських професорів, які особливо розповсюдились на кінець XIX і початок XX століття» [2, с. 356].

Кардинально протилежним є образ Дашковича: тихий, охайний, охочий до знань, цілеспрямований. Малюючи портрет українця Василя Дашковича, українця, письменник підкреслює його «черкаську» козацьку породу: «високий, рівний, з дужими плечима, з козацькими грудьми, з розкішним темним волоссям на голові...Його погляд, виявляючи розум і тям, був твердий, спокійний. Рідко траплялось бачити таке лице, де одразу можна було б примітити думи, й розум, і завзятість» [3, с. 78].

О. Кониський у статті «Коли ж виясниться? (за проводом роману «Хмари»)» указав на відірваність Дашковича від сучасної йому філософії. На думку критика, Дашкович є якоюсь чудною людиною, бо не розуміє, що любов до «науки для науки» нічого не варта. Його натура мізерна, без характеру, нікчемна [цит. за 2, с. 767].

О. Огоновський, на відміну від О. Кониського, вважав, що Дашкович – віддана своїй справі людина: «се був собі філософ, що відчахнувся від своєї народності більше задля своєї науки» [цит. за 2, с. 353].

Співставляючи різні погляди літературознавців та дослідників творчості І. Нечуя-Левицького, ми схилиємось до думки С. Павличко: «Як вчений, Дашкович допитливий і ерудований, невтомний шукач істини, своєрідний максималіст у науці, який, перш ніж зайнятися безпосереднім вивченням свого народу, прагне збагнути закономірності світового розвитку, історію слов'янства. Дашкович, на відміну від Воздвиженського, людина непрактична, філософського складу розуму. До того ж, справедливо зазначає сам автор, стоячи на твердих історичних позиціях, не було тоді (в 30-40-ві роки ХІХ ст.) ні навкруги його, ні в його самого матеріалу для правдивої широкої думки та широкого погляду» [4, с. 11].

Варто наголосити, що письменник зображує Дашковича як національно свідому людину, закохану в історію України, її народ, її поетичну природу та її мову.

Ідеї, які виношує Дашкович, потрапляють у благодатний ґрунт. Варто тут звернути увагу на образ Павла Радюка – представника нового покоління. «Не в одну голову запала крапля світу й думок од його лекцій, не одна голова стала світліша й ясніша» [3, с. 199].

У цілому образ Дашковича змальований письменником із великою симпатією як людини, близької йому щирою любов'ю до України.

У сюжетній канві перших семи розділів роману поступово розкриваються саме ці персонажі. Степан і Василь одружуються на сестрах – Марті й Степаниді, доньках купця Сухобруса. Воздвиженський, який колись пихато заявляв, що жінка коло нього «буде ходить навшпиньки», досить швидко потрапив «під Мартин черевик». Розвіюються й ілюзії Дашковича. Його мрії про «тиху, добру, як голубка, і співучу жінку» розбиваються

вдрузки. Сестри виявилися «дуже впертими» і ласими на гроші.

Особливо цікавим є образ Павла Радюка – сина небагатого дідача з Полтавщини, студента Київського університету. Із дитинства Павло перебував у вирі народного життя – «аж сама мати побачила, що має вести війну за виховання сина з наймитами, пастухами й мужицькими хлопцями» [3, с. 282].

Європейська освіта виробила в юнака інноваційні погляди на життя, аналітичний підхід до дійсності. Він бачить, що всі сфери життя українського народу (національні права, соціальний уклад, культура, мораль) пригнічені пресом великодержавного деспотизму Російської імперії. У суспільстві панує груба, темна сила, а все добре й слабе терпить: «ми глухі, сліпі й німі» [3, с. 291].

На відміну від кабінетного вивчення абстрактної «слов'янської душі» українофілом Дашковичем, Радюк намагається свої ідеї «прикласти до практичного життя» [3, с. 285].

Таким чином, у романі І. Нечуя-Левицького більшість образів постають як індивідуалізовані характери, через які митець намагається акцентувати увагу читача на ролі інтелігенції у широкому поступі суспільства, важливості її національної самоідентифікації. Насамперед це важливо тому, що лише прогресивно налаштована українська інтелігенція спроможна була формувати громадську думку, впливати на інтелектуальний розвиток, а, відтак, ставши елітою нації, впливати на соціальні рухи. Роман має історико-пізнавальну і художню цінність і становить певний етап у створенні великих епічних творів в українській прозі.

Література

1. Бикуньос В. Поэтика философского романа. Вильнюс, 1988. 71 с.

2. Зінченко Н. «Він був виключно українським письменником для української нації»: Іван Франко про ідеологічні твори Івана Нечуя-Левицького // Українське літературознавство. 2014. Випуск 78. С. 187–193.

3. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Хмари. Київ: Наукова думка, 2001. 504 с.

4. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 1999. 447 с.

5. Синицька Н. Характерні ознаки інтелектуальної прози // Слово і час. 2003. № 11. С. 75–80.

6. Хропко П. Романи І. Нечуя-Левицького з життя інтелігенції // Українська мова і література в школі. 1988. № 11. С. 3–10.

7. Шкуть Л. Трактуння питань національної історії та культури в романах «Чорна рада» П. Куліша та «Хмари» І. Нечуй-Левицького // Українська мова та література в школі. 1999. № 4. С. 12–28.

Пушкарук Дарина – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза ХІХ століття.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, асист. Петрович О.Б.

Вікторія Кльоц

ФЕМІНІСТИЧНІ ІДЕЇ КРИЗЬ ТВОРЧУ ПАЛІТРУ НАТАЛІЇ КОБРІНСЬКОЇ

У сучасному світі тема фемінізму є дуже актуальною. У багатьох країнах жінки борються й досі за свої права. Феміністичним рухом жінки намагаються не тільки довести свою значущість у цьому світі, але й порушують